

ÂŞIK VEYSEL'İN TÜRKÜLERİNDE ALEVİ VE BEKTAŞI KÜLTÜRÜNÜN İZLERİ*

The Traces of Alevi And Bektashi Culture in the Folk Songs of the Âşık Veyssel

Hasan COŞKUN**

Öz

Bu makalede, Âşık Veyssel'in türkülerinde Alevi ve Bektaşî kültürü, inanç ve değerlerinin izleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ozanlık geleneğinin en güçlü olduğu illerden biri Sivas'tır. Sivas şehri "ozanlar ocağı", "âşıklar diyarı", olarak meşhur olmuştur. Sivas'ın yetiştirdiği önemli halk ozanlarından biri Âşık Veyssel'dir. Âşık Veyssel, 1894 yılının Şarkışla ilçesinin Sivrialan köyünde doğdu. Böylece Veyssel için uzun ve ince bir yol hikâyesi başlamış oldu. Âşık Veyssel, Alevi ve Bektaşî geleneğinin güçlü olarak yaşandığı Emlek yöresinde doğmuştur. Âşık Veyssel'in yetişmesinde bu yörenin ozanlarının çok büyük katkıları olmuştur. Veyssel, farklı inanç ve düşünceye sahip her ferdin düşüncesine, duygusuna, inancına ve dünya görüşüne saygı duyarak şiirlerinde tabiat, vatan-millet ve birlik, aşk, acı, keder, milli, dinî-tasavvufî konuları ele almıştır. Âşık Veyssel'in sevgi, saygı, hoşgörü, tevazu, ilahi ve beşeri aşk konularını çok kuvvetli şekilde işlediğini ve bu konuları kendi sazı ile türkülerinde okuduğunu biliyoruz. Âşık Veyssel'in dinî-tasavvufî ve mistik yönünün çok kuvvetli olmasının en önemli nedeni, onun manevî dünyasını inşa eden ruh mimarlarının huzurunda bulunmuş olmasıdır. Mescid köyünde Bektaşî dergâhı kuran Salman Baba, onun önemli dostu ve ilk öğretmenidir. Veyssel'i yetiştiren Alevi Ocakları ve Bektaşî Dergâhlarıdır diyebiliriz. Âşık Veyssel'in türkülerinde Alevi ve Bektaşî inanç ve değerlerinin izlerini görmek mümkündür. Âşık Veyssel'in şiirlerinde Alevi ve Bektaşî Tasavvuf anlayışına ilişkin kavramların ve sembollerin yer aldığını görüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Âşık Veyssel, Alevilik, Bektaşilik, Ozanlık, Kültür, Âşıklık Geleneği.

Abstract

This study aims to identify traces of Alawi-Bektashi culture, faith, and values in Âşık Veyssel's folk songs. Sivas is one of the most powerful cities that carry the bard tradition. The city of Sivas became famous for its nicknames such as "bards home" and "realm of lovers." One of the most famous folk bards who are raised in Sivas is Âşık Veyssel. He was born in 1894, in a village called Sivrialan, Şarkışla. Thus, a long and narrow road journey started for Veyssel as he was born in the Emlek region where Alawi-Bektashi culture is more valued. Many bards who have lived and raised in this region contributed to the development of Âşık Veyssel. Veyssel had respect for the thoughts, emotions, faith, and worldview of every individual. He emphasized nature, homeland, nation and unity, love, pain, agony, and religious and Sufistic subjects in his poems. We know that he mostly emphasized love, respect, tolerance, modesty, divine love and human love among others. He also mentioned these subjects in his songs. The most important reason for the fact that Âşık Veyssel had a strong religious-Sufistic and mystic character is that he spent time with the spirit builder people who contributed to his spiritual world. Salman Baba, who founded Bektashi dervish convent in Mescid village, was his first teacher and valuable friend. We can say that Âşık Veyssel was raised under the influence of the Alawi Society and Bektashi dervish convent. It is possible to see the traces of Alawi-Bektashi faith and values, as well as terms and symbols related to Alawi and Bektashi sufistic understanding in Âşık Veyssel's folk songs and poems.

Key words: Âşık Veyssel, Alawi, Bektashi, Bards, Culture, Tradition of Lovers.

* Geliş Tarihi: 11.09.2020, Kabul Tarihi: 12.10.2020. DOI: 10.34189/hbv.96.023

** Doç. Dr. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Tokat/Türkiye, hasan.hcoskun@gop.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-4778-1073.

1. Giriş

Dinî-tasavvufî mahiyetteki edebiyat, Anadolu’da XV. yüzyıldan itibaren değişime uğrayarak büyük ölçüde yerini âşık edebiyatına bıraktı. Toplumsal, kültürel ve siyasî sebeplerle yeni bir oluşum içine girerek âşık edebiyatı olarak şekillenmeye başladı. Anadolu’nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli rol oynayan Kalenderî, Hurufî, Melamî, Haydarî, Cevlakî ve Bektaşî dervişleri şiirlerinin muhtevasında inançlarına ve düşüncelerine yer vermişlerdir. Senenin muhtelif zamanlarında yapılan ayin-i cemlerde sazlarıyla bu şiirleri terennüm etmişlerdir. Bu yeni edebiyatla birlikte, “ozan”ın yerini “âşık”; “kopuz”un yerini de “kara düzen, bağlama, çöğür, tambura, cura” aldı. Âşıklar şiir olarak türkû, varsağı, deyiş, kayabaşı, üçleme, koşma, mani gibi şekilleri kullandı. İlerleyen zaman içerisinde genel olarak âşık adı altında toplanan şairler, çeşitli özelliklerine göre; “âşık, Hak aşığı, halk aşığı, badeli âşık, saz şairi, halk şairi, Hak şairi, meydan şairi, kalem şairi, çöğür şairi, ozan, halk ozanı, sazlı ozan[...]” gibi adlarla anılmaya başladı (Kaya, 2009: 39).

Ozanlık geleneğinin en güçlü olduğu illerden biri Sivas’tır. Sivas şehri “ozanlar ocağı”, “âşıklar yatağı”, ozanlar diyarı olarak meşhur olmuştur. Sivas’ın bu isimlerle anılmasında hiç şüphesiz Alevi-Bektaşî geleneğine mensup halk ozanlarının ayrı ve güçlü bir yeri vardır (Coşkun, 2016: 95). Alevi ve Bektaşî geleneğine mensup halk ozanlarından biri olan Âşık Veysel, âşık edebiyatının geleneksel bütün unsurlarını şiirinde barındıran, yirminci yüzyılın bu alandaki en önemli temsilcilerinden birisidir. O, doğduğu, yaşadığı toprakların yoğurduğu kültür hazinelerinden birisidir (Okuşluk Şenesen, 2017: 77).

20. yüzyıl âşığı Veysel, varoluş düşüncesini hayat felsefesi içerisinde yoğurmuş, bu düşüncüyü şiirlerinde işleyebilmiş bir âşıktır. O, olaylara gerçekçi bakabilen bu yüzden karamsar da olabilen bir mizaca sahiptir. Veysel’e göre; hayatta iyiliğin yanında kötülük, düzenin karşısında düzensizlik, sadakatın karşısında ihanet, doğrunun yanında yalan da vardır. Her güzelin bir de çirkini, her uzunun bir de kısıası vardır. Hiçbir canlı yoktur ki ölümü tatmasın ya da tatmayacak olsun. Ölüm en büyük hakikattir (Çetindağ Süme, 2017: 96). Veysel, birçok şiirinde bu duygularını ince ince işlemiştir.

20. yüzyılın usta sanatçılarından Âşık Veysel, yaşadığı dönemin toplumsal olaylarına karşı da duyarsız kalmamıştır. Sosyal yaşamın olumsuz ve aksayan yönlerini eleştirel bir bakış açısı ile şiirlerinde sık sık dile getirmiştir. Türk toplumunun geleceğe umutla bakabilmesi için, şiirlerinde sosyal hayatın aksayan yönlerini dile getiren Âşık Veysel, şiirlerinde toplumsal açıdan birlik ve beraberlik içerisinde olunması gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Veysel, insan ve topluma ait tüm olumsuz tutum ve davranışlara karşı eleştirel bir tavır almıştır. Gelenek ve göreneklerin milletinin en büyük değerleri olduğu fikrinden hareketle, kültürel yozlaşmanın negatif etkilerini ortaya koymaya çalışmıştır (Deniz Özdemir, 2017: 199-207).

Türkçe ve edebiyat kitaplarına âşık tarzı şiir örnekleri Karacaoğlan'dan sonra en çok Âşık Veysel'den alınmaktadır. Onun hem trajik hayat hikâyesi hem de hikemî ifadeleri, kitaplar aracılığı ile öğrencilere, türküler ile de bütün halka ulaşmaktadır. Böylece Âşık Veysel, estetik, ahlaki, dini, insani değerler eğitimi için Türk toplumuna materyal itibarıyla zengin veriler sunmuştur (Köktürk, 2017: 183). Sivas türkülerinin kendine has bir tarzı vardır. Âşık Veysel Şatıroğlu'nun saz çalmış olduğu akort sistemine Veysel düzeni denilmiştir. Veysel ve diğer Sivaslı âşıkların pek çoğu aynı tarz âşıklama tezenesiyle saz çalmaktadır (Kaya, 2009: 167).

2. Âşık Veysel Şatıroğlu'nun Hayatı ve Şairliği

Âşık Veysel, 1894 yılının güz aylarında Şarkışla ilçesinin Sivrialan köyünde doğmuştur. Şatıroğulları sülâlesindendir. Babası köyde Karacaahmet diye anılan Ahmet'tir. Dedesi Ali, onun babasının adı da İbrahim'dir. Anne tarafı ise Sivralan'da Keçegil sülâlesindendir ve annesinin adı da Gülizar'dır. Veysel'in ilk soyadı Ulu idi; daha sonra bağlı olduğu sülâlesinin adı olan Şatıroğlu'nu kendisine soyadı olarak almıştır. Annesi onu koyundan gelirken tarlada doğurmuştur. Veysel'in beş kardeşi çeşitli sebeplerle vefat etmiştir. Diğer kardeşlerinin adı Ali ve Elif'tir. Sol gözünü yedi yaşında bir çiçek hastalığında; ikinci gözünü, ahırdaki öküzün boynuzunu vurması sonucunda kaybetmiştir. Veysel, iki kere evlenmiştir. Babası, önce yakınlarından Elif adlı kızı 1919'da gelin getirmiştir. Sekiz sene Elif'le evli kalan Veysel'in bu evlilikten bir oğlu ve bir kızı olmuştur. Oğlu, on günlükken, annesinin memesinin ağzını tıkaması üzerine ölmüştür. 1921 yılı şubat ayında annesi Gülizar'ı, sekiz ay sonra da babası Ahmed'i kaybetmiştir (Kaya, 2011: 20-23). Bütün bunlar yetmiyormuş gibi karısı Elif, işlerine yardımcı olması için tuttukları azapları Kel Hüseyin (Şengül)'le gece vakti kaçırmıştır. Veysel, iki yaşına kadar kızına bakar, ancak onu da kaybetmiştir. İki gözü de görmeyen âşık, günlerini babasının Ortaköy'deki Mustafa Abdal tekkesinde kendisine aldığı üç telli kırık sazla geçirmeye başlamıştır. Önceleri çok acemi olması, başkaları gibi saz çalamaması şevkini kırmış, ancak babasının ısrarıyla ve kendisinin de yavaş yavaş saza hâkim olmasıyla, sonraki seneler iyi saz çalan bir usta olmuştur. İlk saz derslerini Molla Hüseyin'den alan Veysel'in ustalaşmasında, sık sık Emlek yöresine gelen Divriği'nin Çamşılı yöresi saz ustalarından Ali Ağa'nın büyük rolü olmuştur (Kaya, 2009: 397-398). Veysel, sesini ilk defa Ahmet Kutsi Tecer'in düzenlemiş olduğu 5 Kasım 1931'de yapılan "Sivas Halk Şairleri Bayramı"nda duyurmuştur. Veysel bu tarihlerde usta malı dediğimiz diğer halk şairlerine ait şiirleri söylemekteydi. Veysel, hatıralarının bir bölümünde şöyle demektedir: "Bayram üç gün devam etti. Üç gün çaldık çağırdık. Sonra serbestledik. Ahmet Kutsi Bey, işte o geceden sonra "Halk Şairi" olduğumuza dair bize birer kâğıt verdi. O zamanın zihniyeti dolayısıyla elimizde sazla bir kasabaya bile gidemiyorduk. Hem ayıp hem günah sayılıyordu. Ancak köylerde dolaşıyorduk. Düğün ve eğlence olduğu zaman alıp bizi götürürlerdi. Ayağımızın bağını Ahmet Kutsi Bey açtı" (Özen, 1998: 15-16).

Âşık Veysel, şiirlerinde genellikle, Sefil Veysel ve Veysel Şatır, Veysel gibi mahlaslar kullanmıştır. Veysel, bir şiiri hariç, bütün şiirlerini dörtlülüklerle vücuda getirmiştir. Yıllarca, çeşitli vesilelerle yurdun muhtelif yörelerinde düzenlenen programlara katılan Veysel, son konserini 15 Ağustos 1971’de Hacıbektaş’ta vermiştir. Artık günden güne güçsüzleşmiş olan Veysel’in, yapılan muayenesinde akciğer kanseri olduğu anlaşılmıştır. 21 Mart 1973 günü bir Nevruz sabahına doğru saat 3.30’da vefat etmiştir (Kaya, 2010: 15-16).

Yıldız’a göre, “XX. Asrın hiç şüphesiz en büyük halk şairi Âşık Veysel’dir. Âşık Veysel’in şiirleri sıradan bir halk şairinin şiiri gibi değildir. Âşık Veysel’in şiirleri düşünce dünyası ve bu dünyayı besleyen fikirler çerçevesinde okunmalıdır” (Yıldız, 2017: 71).

Özdemir’e göre; “gözleri görmeyen, okula gitmeyen, okuma yazması olmayan, çevresinde de her an kendisine kitaplar okuyacak kimsesi bulunmayan Âşık Veysel, arifti, irfan sahibiydi. Gözlerinden eksilen ışık, sezgi ve düşünce yeteneğine katılmıştı. Anlayışlı, varışlı, halk bilgesiydi. Bir şeyi çok düşünmeye ihtiyaç duymadan ve zorlanmadan kolayca anlayan; zevk ve vicdan sahibiydi. Yapmacık ve gösterişten uzak kalp gözüyle sezdiğini anlayan, bildiğini sanatıyla anlatandı. Varoluş, varlık, ahlak, iyilik, bilgi, gerçek ve güzellik konularına sezgileriyle ulaşmıştı. Zaman ve mekânın, düşünme ve düşüncenin doğasını bilen, estetiği, güzelliği algılayandı. Belki yıllar süren sorgulamaların sonunda Yaratan’a ve evren içinde kendi varlığının yerine ulaşmıştı” (Özdemir, 2017: 114).

Demirci’ye göre, “Veysel’in dış dünyaya kapalı gözlerinin görmediği kadarının, görenin gördüğü kadarından fazla olduğundan en ufak bir şüphe yoktur. Âşığımızın âmâ olmadığını sonradan gözlerini kaybettiğini biliyoruz. Hakikati herkes mevcut anlam dünyasının gösterebildiği kadar değil, görebildiği kadar anlayabilir; bu sözün mefhum-u muhalifi herkesin nisbi olarak kör oluşudur” (Demirci, 2017: 186).

Şeneken’e göre, “Âşık Veysel, yıllarca gurbette yaşamış, gezerek sanatını icra etmiş bir âşıktır. Onun şiirlerinde gitmek, yol, yolculuk, dönüş fiilleri, bir yerden sonra hayatın anlamını arayışa, bir tür iç yolculuğa dönüşür. O, hayatı bir imtihan gibi görür” (Okuşluk Şeneken, 2017: 77).

Alptekin’e göre, “Âşık Veysel’i ne kadar övsek azdır. Aslında Veysel ustalarının yolundan gitmiştir. Elbette olayların daha iyi anlatılabilmesi ve insan zihninde kalabilmesi halk kültürü taşıyıcılarına düşen bir görevdir. Hacı Bektaş Veli, Mevlâna, Lamiî Çelebi, Ebul Hayr-ı Rumî, Uzun Firdevsi ne yapmışsa Veysel de aynısını yapmıştır” (Alptekin, 2017: 117).

3. Âşık Veysel’in Alevi ve Bektaşî Ocakları ve Ozanları ile İlişkisi

Âşık Veysel, Alevi ve Bektaşî geleneğinin yoğun ve canlı olarak yaşandığı bir çevrede doğmuştur. Veysel’in en büyük şansı Emlek yöresinde doğmuş olmasıdır. Bu

bölge adeta ozanların yatağı konumundadır. Emlek yöresi için Veyssel; “Bu yöre halk ozanları tohumunun seyrek ekilip, sık biçildiği yer” diye tarif eder (Yetkin, 2012: 32). Bugün bile adını unutamadığımız ve çağının ses getiren büyük ozanları bu bölgede yaşamıştır. İğdecik Köyünden Âşık Veli en büyük ozanlardan birisidir, Veyssel usta malı söylediği dönemlerde onun türküleriyle öne çıkmıştır. İzzeti mahlasıyla söylenen Âşık Veli'ye ait “Mecnunum Leylamı gördüm” adlı şiir, Veyssel'i tanıtan önemli türkülerden birisidir. Âşık Kemter yine Sivrialan'a çok yakın olan Kale köyündendir. Âşık Veli'nin de ustasıdır. Kılıççı Köyü'nden Ağahi yöreyi ve toplumu en çok etkileyen ozanlardan birisidir ki, Veyssel Ağahi türkülerini de sıkça söylemiştir. Yakın köylüsü Kul Sabri, Veyssel'i etkileyen ozanlardanır. Bu ozanlar Veyssel'den bir kuşak önde yaşamışlardır. Âşık Veyssel, Alevi ve Bektaşî kültürü içerisinde yetişmiştir. Veyssel'i yetiştiren Alevi Ocakları ve Bektaşî Dergahlarıdır denilebilir (Öz, 2013:46-81; Yetkin, 2012: 79-87).

Kaya'ya göre, “Veyssel, Kerbelâ'ya ağıtlar yakmamış, duvaz imam söylememiş, Ehl-i Beyt'ten, on iki imamdandır söz etmemiştir. Onun Alevi olduğunu bilmeyenler, bu vasıfta birisi olduğunu sezmezler. Âşık Veyssel'in Aleviliği, dar sınırlar içerisine sıkıştırılmış bir Alevilik değildir Yunus Emre'nin Bâtını anlayışının sadeleştirilerek, halk düzeyine indirilmiş bir biçimdir (Kaya, 2011: 49-50).

Alevi ve Bektaşî Dede ve Babaları yılda birkaç kez kendi alanına düşen talip köylerinde cem törenleri yapıp taliplerinin, toplumsal eğitim ve öğretimini vermişlerdir. Halk ozanları da cemlerde yaptıkları “zakirlik” görevlerini saz çalıp deyiş söyleyerek yerine getirmişlerdir. Yılda birkaç kez yapılan cem toplantılarında toplum çok şeyleri alıp belleğine yerleştirir, Veyssel de böyle bir ortamda yetişmiştir. Çevre köylerde yaşayan zamanın büyük ozanları Âşık Veyssel'in yetişmesinde çok etkili olmuştur. Âşık Veli, Ağahi, Kemter, Âşık Hüseyin, Serdari, Ali İzzet gibi ozanlar Veyssel'in hem çağdaşı hem onun yetişmesinde öncülük yapmış önemli ozanlardır. Âşık Veyssel onların cem ve cemiyetlerinde iyi bir dinleyici, iyi bir ezberleyicidir. Ayrıca Veyssel Ortaköy'de bulunan Mustafa Abdal, Sivrialan'da bulunan Gani Abdal gibi iki büyük Bektaşî tekkesinin etkisi altında yetişmiştir denilebilir (Miser, 2012: 116-118; Öz, 2013:81).

Sivrialan Köyünde iki Dede ocağının varlığı bilinmektedir. Bugün için artık köyde yaşatılmasa da dedelerin isimleri ve saygınlıkları hala devam etmektedir. Hıdır ve Gani Abdal Ocağının talipleri vardır. Veyssel'i yetiştiren ocaklı dedelerden biri Ali Özsoy Dede'dir. Ali Özsoy Dede, 1908 yılında Âşık Veyssel'in doğum yeri olan Sivrialan köyünde doğdu. O'nun en yakın arkadaşlarından birisidir. Ali Özsoy Dede'nin sülalesine “Mollalar” denilmektedir. Ozan kendi ailesini bir kitapta şöyle tanımlıyor “Erzincan Kemaliye kazası Ocak Köyü'nden gelmişiz. Dedemiz ‘Hıdır Abdal’ın orada türbesi vardır. Hıdır Abdal, Hacı Bektaş Veli'nin arkadaşlarındandır. Aynı zamanda Karaca Ahmet'in oğludur. Karaca Ahmet atamız Horasan diyarından gelmiştir.’ Ozanın söylediklerine bakılacak olursa Ocak köyündeki tekke büyük bir

okuldur. Burada eğitim gören âlimler, ozanlar, dedeler Anadolu'ya gönderilirlermiş, Osmanlı dönemi tekkelerinden Doğu Anadolu'da bulunan en büyük tekkelerden birisinin 'Hıdır Abdal Tekkesi' olduğu bilinmektedir. Ali Özsoy Dede eski söylemle iyi bir dede, yeni söylemiyle ise iyi bir Öğretmendi. Anadolu'da rastladığımız talipleri onunla ilgili çok iyi şeyler anlatırlar. Emlek yöresinde "Dede dediğin Ali Dede gibi olur" sözü her zaman rastlanan sözlerdendir. İyi Arapça ve Farsça bilmesi onun Anadolu'nun dışında ilgi görmesine neden olmuştur. Suriye, İran, Irak gibi ülkeleri uluşarak dini sohbetler yapıp cem toplamıştır. Onunla bu ülkelere giden Ali Özsoy Dede'nin Zâkirlerinden Âşık Süleyman şunları söylüyor: "İranlı Ayetullahlarla bile kıyasıya tartışmıştır. İranlıların Anadolu Aleviliğiyle benzeşmediğini ve Türklerin inançlarındaki tutarlılığı anlattı." Ali Dede'nin Irak, İran ve Suriye'de Türk topluluklarının yaşadığı yerlerde cem törenlerine katıldığı ve 1971 yılında Suriye'de Hafız Esat'ın huzurunda Cem töreninde dedelik yaptığı iddia ediliyor (Öz, 2013: 56-58).

Veysel'i yetiştiren ocaklı dedelerden biri de Hıdır Dede'dir. Hıdır Dede, Ali Dede'nin amca çocuğudur. Aynı Ocağa mensuptur. Ali Dede'nin amcaoğlu Hıdır Dede, büyük bir saz ve ses ustasıdır. İyi dedelik yapar, ancak çok bilgi sahibi olmaması yanında üst düzey zakirlik geleneğine sahiptir. Türküleri günümüzde hala sevilerek dinlenmektedir. Hıdır Dede, en güzel deyiş, semah ve duvaz imamlarını hem derleyip, hem de seslendirmiştir (Miser, 2012: 118; Öz, 2013:105-115).

Emlek yöresinde bilinen başka bir dede ocağı ise "Covü Dede Ocağı"dır. Merkezi Şarkışla Alaman Köyünde bulunan bu ocağın bir kolu Sivrialan'da yaşamaktadır. Alaman'da yatır bulunan Covü Dede'ye Sivrialan Köylüleri de önem verirler. Covülerin evini niyalamadan geçmezler. Şarkışla'ya bağlı Kale boğazı ile Yahyalı deresinin birleştiği yerde ve Alaman çermiğinin karşısında küçük bir mezra vardır. Burada Covü Dede diye anılan bir yatır vardır. Yatırın ismini çevrede bilmeyen yoktur. Bilhassa yaz aylarında ziyaretçi sayısının arttığı belirtilmektedir. Anlatıldığına göre, Covü Dede, Battal Gazi'nin akrabası olup Rumlarla yapılan bir savaşta şehit düşmüştür. Yatır, Covülü Halil Ağa'nın evindedir. Yatırın olduğu bölümde kuzeye açılan küçük bir pencere, pencerenin karşısında yatırın sandukası vardır. Sandukanın üzerinde yeşil atlas bir zemine Arap harfleriyle işlenmiş bir örtü bulunmaktadır. Odada ayrıca bir teber, bir kırık kılıç, bir de kalkan bulunmaktadır (Gökbel, 2010: 173).

Sivrialan Köyünde Bektaşî Babası olmamasına karşın iki önemli kadın dervişin adından söz etmek gerekir. Bunlardan bir tanesi Âşık Veysel'in ikinci eşi Gülizar Ana, ikincisi Kürt Kasım'ın eşi Kamer Ana'dır. Bu iki kadın derviş Bektaşî dergahlarında çok hizmet yürütmüştür. Gülizar Ana, Sivas Yalınçık tekkesinde, Kamer Ana ise Ortaköy Mustafa Abdal tekkesinde uzun süre görev yapmışlardır (Öz, 2013:93-98). Yalınçak Ocağı, Merkezi Tokat'ın Almus ilçesinin Hubyar köyünde bulunan Hubyar Sultan Ocağına bağlıdır.

Veysel'i yetiştiren ocaklı dedelerden bir diğeri Garip Musa Ocağından Hasan Dede'dir. Küçük Veysel'in ilk sazı, Sivrialan köyünün yanı başındaki Mustafa-Abdal Tekkesinden Hasan Dede'nin Âşık Veysel'in babası Karaca Ahmet'e gönderdiği sazdır (Miser, 2012: 116). Âşık Veysel, gönül ehli tasavvufi şahsiyetlerin katkılarıyla varoluş, varlık, ahlak, iyilik, bilgi, gerçek ve güzellik konularına sezgileriyle ulaşmıştı. Zaman ve mekânın, düşünme ve düşüncenin doğasını bilen, estetiği, güzelliği algılayandı. Belki yıllar süren gönül eğitimi ve sorgulamaların sonunda Yaratan'a ve evren içinde kendi varlığının yerine ulaşmıştı. Ama onu manevi dünyasıyla tanıyınca dev bir dünya ozanıyla karşı karşıya olduğumuzu anlıyoruz (Özdemir, 2017: 122-123).

Veysel'i yetiştiren ocaklı dedelerden yola çıkarak, Veysel'in bir şekilde iletişim kurduğu ve etkileşimde bulunduğu Alevi Ocaklarını şöyle sıralayabiliriz; Garip Musa Ocağı, Yalınca Ocağı, Hıdır Abdal ve Gani Abdal Ocağı, merkezi Şarkışla Alaman Köyünde bulunan Covü Dede Ocağı'dır. Âşık Veysel bu ocaklar ile dede-talip ilişkisi içerisinde bulunmamıştır. Âşık Veysel'in köyü Sivrialan, dedeci olarak bilirse de, ozanımız Veysel Baba sadece bir ocağın talibi olarak kalmak yerine Emlek yöresindeki zengin Alevi ocaklarının önde gelen şahsiyetlerinin birçoğu ile iletişim kurarak hemen hemen hepsinden istifade etmiştir diyebiliriz. Âşık Veysel'in geniş ufkü ve düşünce dünyasının mimarları yaşadığı coğrafyanın zengin kültürel değerleridir.

4. Âşık Veysel'in Bektaşî Dervîşi Selman Baba ile İlişkisi

Âşık Veysel'in hayatında olan dede, baba ve âşıklardan bahsederken Veysel'in etrafının dinamik bir Alevilikle nasıl sarıldığı görülmektedir. Âşık Veysel, Ortaköy'de bulunan Mustafa Abdal, Sivrialan'da bulunan Gani Abdal gibi iki büyük Bektaşî tekkesinin etkisi altında gelişmiştir. 1925 yılında 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasına ait kanunla tüm dergâhlar kapatılır. Merkezi Nevşehir Hacıbektaş'ta bulunan Bektaşî tarikatının başı Dede babalık lağvedileceği zaman Salih Niyazi Dede baba, 12 Halife babayı toplar ve "başınızın çaresine bakın" der. Yani bu iki anlama gelmektedir. Birincisi bu işten uzaklaşın iş kurup geçimizi sağlayın, ikincisi gizliden babalık kurumunu yaşatın. İşte bu esnada Şarkışla Emlek Köylerinde Halife babalığa bağlı babalar ve dervişler yaşamaktadır. 12 Halife Baba arasında bulunan Arnavut kökenli Salman Baba ile Hakkı Baba, Emlek Hardal köyüne gelirler. Hardal köyüne yakın Ortaköy'de Mustafa Abdal Tekkesi bulunmaktadır. Burası bir Bektaşî Dergâhıdır. Tekkenin Sivrialan'da bağlıları bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Âşık Veysel'in ailesidir. Bu aileler Salman Baba'yı Sivrialan Köyü'ne davet ederler. Bir süre bu köyde kalan Salman Baba, bakar ki köyün yarısı dedeci ve dedeler oturmaktadır. Köyde ikilik çıkmasın diye Salman Baba bu köyde kalmak istemez. Sivrialan köyüne sınıır on haneli Mescit Köyü vardır. Ancak hepsi Bektaşî'dir. Salman Baba bu köyü beğenir ve buraya yerleşmeye karar verir. Yöre Bektaşîleri Mescit köyünde Salman Baba'ya bir ev ve bahçeli bir dergâh yaparlar. Salman Baba kısa sürede yaşamıyla ve çalışmalarıyla yörede adeta bir devrim yapar. Köylüyü sürekli üretime yönlendirir. Boşluğa akan suları değerlendirerek bağ bahçe kurmasını öğretir.

Yörede ilk kez soğan ve patates üretilir. Meyve ağaçları yetiştirilir. Koyun ve keçi sürülerinin bereketi artırılır. Zamanla Salman Baba'nın dergâhı inananlarınca dolar taşar. Halk okuma yazma öğrenir. Babalar toplanır sabahlara kadar cem yapılır. Sanat – edebiyat, saz- söz muhabbet oldukça etkilidir. Veysel, o yaşlarda usta malı türkülerle saz çalar, pek meydanda yoktur. Ancak babası onu Salman Baba dergâhına götürür. İşte Veysel'in yaşamına etki eden ve ufkunun genişlemesine neden olan bilgi birikiminin dışı vurumu burada başlar. Daha önce Sivrialan'da yapılan Dede cemlerine gizlice girip, sabahlara kadar aldığı bilgilerin bir farklı boyutunu burada yaşar. Bu tecrübeler onun ufkunu genişletip, dışı açılıma hazır hale getirir. 1931 yılında Sivas Âşıkler Bayramı'na yine Salman Baba'nın teşvikiyle katılınca Veysel'in ozanlık serüveni başlar (Işık, 2017: 87-100; Öz, 2008, 32-40; Özen, 1998: 15-16;).

Salman Baba'nın kurduğu Bektaşî dergâhı yasak olmasına karşın bir aile bütünlüğü içerisinde toplumu aydınlatmaya devam eder. Halk arasında âlim bir zat olarak bilinen Selman Baba kendisini köy halkına adar ve hiç evlenmez. Türbesi, Ortaköy bucağına bağlı Mescit köyündedir. Selman Baba'nın türbesi, köyün mezarlığının içinde olup iki bölümden oluşmaktadır. Sandukanın bulunduğu bölümün duvarında on iki imamın resimlerinden bazıları asılıdır. Mezar yerden bir metre yükseklikte, baş kısmı sarıklı ve üzeri yeşil örtülerle kaplıdır. Sandukanın üzerinde yanmış mumlar göze çarpmaktadır. Diğer bölüm ise gelen misafirlere yemek ve ikram yeri olarak kullanılmaktadır (Gökbel, 2010: 182-183). Bugün hala Mescit Köyünde Salman Baba türbe ve dergâhında kurbanlar kesilip ziyaretler yapılmaktadır (Öz, 2008: 32-40). Selman Baba, değişik zamanlarda ziyaret edilse de daha çok 21 Mart Nevruz Bayramı'nda Emlek yöresi köylülerince ziyaret edilir ve kurbanlar kesilir.

Âşık Veysel öğrendiği ustaların deyişlerinden, dinlediği inanç önderlerinden, kısa bir süre içerisinde bulunduğu köy enstitülerindeki aydın kişilerden dağarcığına sürekli bilgiler, düşünceler aktarmış, bunları kendi yeteneği ve sezgileriyle özümseyerek kendine özgü “Âşık Veysel Felsefesi”ne ulaşmıştı (Özdemir, 2017: 114).

Işık'a göre, “Aleviler idealde ikrar almadan ceme kimseyi kabul etmezler, Veysel çocuk iken cemleri izlemek istemiş ve saklanarak oradaki ibadetlerden nasiplenmeye çalışmıştır. Veysel yetişkin olunca Cemlere katılmış fakat ikrarlı bir talip olarak değil, Cem'e meraklı ve saz tutmayı bilen biri olarak katılmıştır. Yol üzerinden gönül bağını daha çok babasının da bağlı olduğu Bektaşî babası olan Salman baba ile kurmuştur. Bu konuda Âşık Veysel'in Oğlu Bahri Şatıroğlu kendilerine Dervişçi dendiğini belirtmiştir. Aleviliğin tarikat kuralları geleneksel köy yaşantısının organizasyonu ile şekillenmiştir” (Işık, 2017: 87). Âşık Veysel'in söz, şiir ve deyişlerinde Bektaşilik ve Alevi ve Bektaşî Ocaklarının etki ve izlerini açıkça görmek mümkündür. Pir olarak kabul ettiği Hünkâr Hacı Bektaş'a yazdığı şiiri bir örnek olarak aşağıda aktarıyoruz. Bu şiir de Âşık Veysel'in yaşam felsefesi ve dünya görüşü üzerindeki Bektaşî etkiyi öne çıkarmaktadır.

Hacı Bektaş şiiri: (Kaya, 2011: 149).

Medet mürvet deyip kapına geldim
İsteğim dileğim ver Hacı Bektaş
İndim eşliğine yüzümü sürdüm
Kusurum günahım var Hacı Bektaş

Kul olanın elbet olur kusuru
Nesl-i Peygambersin cihanın nuru
Ali'sin Veli'sin Pirlerin Piri
Kalma kusurlara Pir Hacı Bektaş

Horasan'dan ayak bastın uruma
Mucizeler şahit oldu pirime
Bak şu vaziyete bak şu duruma
Eşin yok cihanda bir Hacı Bektaş

Geçmem dedin duvarımda sinekten
Yalan sadır olmaz ervahtı paktan
Sana inanmışım ervahtan kökten
Sana inanmayan kör Hacı Bektaş

Sana yalvarıyor Veysel biçare
Yine senden olur her derde çare
Bir arzuhal sundum gani Hünkâr'e
Keremin ihsanın bol Hacı Bektaş

5. Âşık Veysel'in Tasavvufi Yönü

Tasavvuf felsefesinin şiir ve müzik başta olmak üzere bütün sanatlar üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Âşık Veysel'in şiirlerinde Tasavvufa ilişkin terimlerin, mecazların, sembollerin yer aldığını görüyoruz. Âşık Veysel, şüpheden gerçeğe; varlık birliği ya da vahdet-i vücud düşüncesine ulaşarak yaratana yaratılanın tek kaynaktan geldiğini ve “bir” olduğunun sürekli altını çizmiştir (Özdemir, 2017: 113-114).

Âşık Veysel, şiirlerinde yıllarca kendisini aradığını, bir türlü bulamadığını anlatır. Çıktığı yolculukta bazen yardım alır, bazen içine döner. Aslında bu içe dönüşler, kendi yaşamını merkeze alma ve yaşamını yenileme anlamları taşır. Bu yolda çeşitli sınavlar ve tehlikelerle karşılaşır. Manevi yolda terakki kaydetmenin önündeki en büyük engeller nefse ait olan hırs, kin, kibir gibi nefsanî hastalıklardır. Tüm Hakikat yolcuları gibi Âşık Veysel’de varlık benliğinden sıyrılıp, kayıtlardan kurtulup Hakk’a ve hakikate ermeyi arzulamıştır. Varmak istediği hedef vuslata ermektir. Bu durumda Âşık Veysel’in amacı nefsin heva ve arzularını aşarak hakikati idrak etmektir. Veysel bu noktada öyle bir mertebeye varmıştır ki içinde tüm canlıları ve Allah’ı bulur (Okuşluk Şenesen, 2017: 93). Bu halini aşağıdaki dizelerde şu şekilde dile getirir.

“Kırk yaşımdan sonra kalbime ilham / Erişti Mevlâ’dan bir ihсан oldu / Hakk’ı bilenlere hazırdır her an / İnkâr edenlere sır nihan (gizli) oldu.”

Âşık Veysel bir sonraki dörtlükte tasavvufun kapılarını şöyle açıyor: “Varlık noktasını açık gösterdi / İrâde-i cüz’un eline verdi / Hakk’ı bilen her eşyayı Hak gördü / Vücudun şehrine o sultan oldu.” Beyitleri ile Âşık Veysel, Efendimizin “Allah’ım bize eşyanın hakikatini göster” hadisi şerifte buyurduğu üzere, varlıkta eşyanın hakikatine eriştiğini, tüm varlıkta Hakk’ı gördüğünü dile getirerek alemde vücudun Hakk’ın vücudu yani vacibu’l vücud olan Allah’ın tecelli ettiğini dile getirmiştir.

Bu kadar tasavvufun konularına hâkim olan birinin ehl-i kâmil bir mürşidin rahlesinden geçtiği kanaatindeyiz. Bu durum bilinen bir gerçek olup, yıllarca bir ehli kâmilden haftada üç gün ders alan Veysel’in Veysel olmasına şaşmamak, onun geldiği geleneğin hakkını teslim etmek gerekir. Aynı zamanda Veysel’in Alevi Erenlerine uygun bir biçimde Allah’a dair yüksek bir teslimiyet ve mistik deneyim yaşadığı da gözlenmektedir.

Tasavvuf inancında, insanın nefsini yenerek yani benliğini öldürerek, mutlak varlığa “fenafillâh” katına ulaşmak denir. Bu, insanın kendini yokluk unsurundan kurtararak içindeki Tanrı’yı bulmasıdır. İçindeki Tanrı’yı bulan insan “Enel-Hak” der. Bu aşamaya varanlar insan-ı kâmilidir (Özdemir, 2017: 117-118)

Elinden bir dolu içtim

Türlü türlü derde düştüm

Cümle varlığımdan geçtim

Senin yolunda senin yolunda

Dizelerinden ‘cümle varlığımdan geçtim’ diyerek fenafillaha vasıl olduğunu dile getiren Âşık Veysel, dolu içtim diyerek Alevilerin ‘Kevser Suyu İçirilmek’ denen ölümsüzlük suyunu içtiğini ifade etmektedir. Dolu içme gerçekleştiği zaman, içen varlığından geçer ve her şeyi Hak gözüyle görmeye başlar. Yani Âşık Veysel fenafillah makamına ulaşarak Hakk’ı müşahade etmiş, eşyada hakikati görmüştür.

Âlemde Allah'ın çeşitli tecellilerine şahit olmuştur. Âşık Veysel'in bu hali bize onun bir mürid-i kâmil gözetiminde nefis terbiyesi ve kalp tasfiyesi yaptığını, seyr-ü sülûk terbiyesinden geçtiğini göstermektedir (Işık, 2017: 94).

Veysel ilk planda, Alevi ve Bektaşî tasavvuf geleneğiyle yetişen bir şairdir elbette. Şiirleri de bu açıdan incelenmelidir. Aynı zamanda Veysel'in başka tasavvufi düşüncelerle irtibatlı olduğunu da biliyoruz. Örneğin Nakşî tasavvuf geleneğinin önemli bir temsilcisi İhrâmcıade İsmail Hakkı Toprak ile görüşmeleri herkesin malumudur. Bu açıdan Veysel'in şiirleri tasavvufi izah olmadan anlaşılamaz (Yıldız, 2017: 72).

Âşık Veysel henüz keşfedilmemiş, saf, temiz ve fakir bir ozandır. Âşık Veysel elinde sazı ara sıra Sivas'a gelir, İhrâmcıade İsmail Hakkı Toprak'ın şeyh olarak hizmet ettiği Tekke'ye uğrar ve orada türkü söylermiş. İhrâmcıade İsmail Hakkı Toprak, Veysel'i çok sever, dergahta karnını doyurur ve ihtiyaçlarını görürlermiş. Tekkedeki dost meclislerinde İhrâmcıade'nin manevi huzurunda sohbetler edilir, türküler söylenirmiş. İhrâmcıade, Veysel'in Toprak şiirini çok sever ve okumasını istemiş. Âşık Veysel bağlaması eşliğinde bu türküyü okurken, Şeyh Efendi hislenir ve gözyaşlarını tutamaz, içli içli ağladığı söylenir (Kemikli, 2011: 22).

Toprak şiiri

“Dost dost diye nicesine sarıldım

Benim sadık yârim kara topraktır

Beyhude dolandım boşa yoruldum

Benim sadık yârim kara topraktır

Nice güzellere bağlandım kaldım

Ne bir vefa gördüm ne fayda buldum

Her türlü isteğim topraktan aldım

Benim sadık yârim kara topraktır

Dileğin varsa iste Allah'tan

Almak için uzak gitme topraktan

Cömertlik toprağa verilmiş Hak'tan

Benim sadık yârim kara topraktır”

Veysel, doğal olan ve doğadan gelen her şeye açıktır. Tabiatıtan aldığı desteğe karşılık olarak, şiirlerinde Veysel doğaya methiyeler dizer. ‘Bir dileğin varsa iste Allah’tan almak için uzak gitme topraktan cömertlik toprağa verilmiş Hak’tan Benim sadık yârim kara topraktır’ Diyerek hem doğal olana bir işaret vardır hem de yaratılış gereği toprak olan insanın ruhsal muradı olarak toprak olmayı öğütlemektedir. Veysel, toprağın vericiliği ile yaratıcının özelliklerini benzeştirir, insanın bu özelliklerle donanması ile yaratılış maksadına uygun hale geleceğine işaret eder. Aleviler, Hz. Ali’ye Ebu Turab, toprağın babası derler. Toprağa ve topraklığa olan bu inanç, Veysel’e ait olduğu inanç ikliminden gelir (Işık, 2017: 98-99). Veysel için toprak ‘dosttur’ dost ve dostluk Hak ehlinde de halk şiirinde de önemli bir yakınlık bildirimidir. Bu dost “sadık” olandır. “Sadakat” da sadık olmak da dostluğun niteliğini belirten önemli bir sıfattır. Veysel, sadık dostunun seçip tercih etme sürecince birçok deneyimden geçmiş bir seri sinama yaşamıştır. Nice yar adaylarından sonra kara toprağa karar vermiştir. Birçok vefasızlıklar ve faydasızlıklarla tanışmıştır. Sıra toprağa gelince o, onun her türlü isteğine olumlu cevap vermiştir (Kalafat, 2017: 150). Âşık Veysel ile yapılan bir röportajda “Her insan toprak tabiatlı yani mütevazı olmaz” diyerek bu şiirinin tevazu ve hoşgörüyü anlatmaya çalıştığını söylemiştir. Ayrıca insanın topraktan yaratılmış olduğunu da ima ederek aslında insanın sadık yârinin kendi özü olduğuna da dikkat çekmiştir. Zira insan bu dünya serüvenini tamamlayarak aslına rücu edecektir. Toprakıtan yaratıldık ve toprak olarak bedenimiz yine toprağa kavuşacaktır. Yeniden dirilişimizde yine toprakta gerçekleşecektir.

Âşık Veysel diyor ki: “Mevcudatta olan kudreti kuvvet / Sende hâsıl oldu sen verdin hayat”. Bu, gözleri görmeyen, okuma yazması olmayan, mektep medrese görmemiş Âşık Veysel’in Mevcudat dediği tanrı dışında olan bütün varlıklardır. Mevcudatın varlığının devamı Hay olan Allah’ın hayat vermesiyledir. Zira diri olmak kayıtsız şartsız hayat sahibi olan, Hay olan Allah’ın hayat vermesiyledir. Alevi ve Bektaşî geleneğinde tanrı-insan bütünlüğü, Yunus’ta da görülen insanın tanrıdan bir parça oluşu, insanın öldükten sonra yeni bir biçimde dünyaya geleceği öylesine arı, öylesine düzgün işlenmiş ki Veysel’i çağdaşlarından ayırt eden de işte budur.

Âşık Veysel, bazı gelenekleri ve özellikle Alevi sûfi zümreler arasında yaygın olan, “Hak âşıklığı” oluşumunu izlemiştir. Bu çevrelerce, halk şiirinde, nesnel dünyaya duyulan aşktan, Hak aşkına doğru giden bir olgunlaşmaya ulaştığını söyleyebiliriz. Hz. Davud’un “Allah’ım, bu kâinatı niçin yarattın?” sorusuna verilen cevap “Ben gizli bir hazineydim. Bilinmek, tanınmak istedim ve bu sebeple yaratılanları yarattım” kutsi hadisine dayandırılır. Yine tasavvufta her şeyin aşk üzerine yaratıldığı inancı vardır (Yıldız, 2017: 74). Veysel’in şiirlerinde işlenen aşk çoğu zaman ilâhi aşk temasıdır. Bu yönüyle Allah’ın seven ve sevilen anlamına gelen “Vedûd” ismine bir göndermedir. Tasavvufta “kenz-i mahfî” olarak anlatılan öğretiler aslında Veysel’in ifadeleri. Aşağıdaki beyitlerde bunu açıkça görmektediriz. Âşık Veysel’e göre güzelliklerin hepsi Tanrı güzelliğidir. “Mansur enel Hak söyledi / Haktır sözü Hak söyledi” dizeleriyle telmih yaptığı Nesimi’ye anımsatarak, Allah’ın her zerrede var olduğunu işaret etmektedir. Onun Tasavvuftan anladığı sevgi ve iç arınmadır.

Altmış iki yıldır seni ararım
Tükendi sabrım yoktur kararım
Dağa taşa kurda kuşa sorarım
Kimse bilmez hikmetini işini

Yine benzer bir şiirinde de Allah'ı yüreğinde öylesine bütünleştirmiştir ki, onu ondan söküp atmak imkânsızdır (Özdemir, 2017: 117).

Görüldüğü gibi Veysel'in şiirleri tasavvufi izah olmadan anlaşılamaz.

Mevcudatta olan kudreti kuvvet
Senden hâsıl oldu sen verdin hayat
Yoktur senden başka ilâ nihâyet
İnanıp kanmışım sen varsın orda
Başka bir beytinde:
Güzel yüzün görülmezdi
Bu aşk bende dirilmezdi
Güle kıymet verilmezdi
Âşık ve maşuk olmasa

Mısralarıyla, Allah'ın ezeli ve edebî oluşunu, tek yaratıcı oluşunu ve kendisinin de bu gerçekleri gönülden benimseyen samimi bir mümin oluşunu ne kadar güzel anlatır. Kullandığı kelimelere baktığımızda sıradan, herkesin söyleyebileceği ve herkes tarafından çok rahat anlaşılacak kelimelerdir. Bu açıdan bir “sehl-i mümteni”dir bu mısralar.

Saklarım gözümde güzelliğini
Her nereye baksam sen varsın orada
Kalbimde saklarım muhabbetini
Koymam yabancıyı sen varsın orada

Dizelerinde varlığın gölge varlıklar olduğunu, aslında âlemde tek ve hakiki varlığın Vücut-i Hakiki olan Allah olduğunu, âlemin ve varlığın Allah'ın zuhuratından başka bir şey olmadığına işaret eder. Tasavvuf; “vahdet-i vücut” anlayışına göre tanrı ve tanrının yarattığı şeyler biçimindeki ikiliği reddeder. Âlem, bilinmeyi murat eden Allah'ın isimlerinin, sıfatlarını, ve fiillerinin tecellisinden başka bir şey değildir. Tanrı dışında var olan âlem ve varlık izafi varlıklardır ve varlıkları Vücut-i Hakiki ile kaimdir. Dolayısıyla ehl-i kamil insan varlığa nazar ettikçe âlemde Allah'tan başkasını

görmeyecektir. Nereye baksa Allah'ın isim ve sıfatlarının çeşitli tecellilerine şahit olacaktır.

Göklerden süzıldüm tertemiz indim.

Yere indim, yerli renge boyandım.

Boz bulanık bir sel oldum yürüdüm.

Çeşit çeşit türlü renge boyandım.

Âşık Veysel, yukarıdaki şiirinde varlığın aslına dair önemli bir işarette bulunmaktadır. Şiirin başlığında yer alan “gök” kelimesi varlığın asli yurduna bir işaretir. Allah tarafından tasarlanan yeryüzü ve ona ait her varlık, yapılp edilmiş güzel bir varlıktır. İnsanoğlu, başlangıç itibariyle gökyüzünde tasarlanmış ve cennette yaşama şansını yakalamıştır. İlgili dörtlükte Hz. Âdem ve Havva'nın yaratılışlarının şahsında bütün insanlığın yaratılışına bir atıfta bulunmaktadır. İnsan yaratılışının özündeki bu iyi durum gökyüzüne aittir. Yeryüzüne inmekle (bedene bürünmekle) yerli ve çeşit çeşit renge boyanmak yeryüzüne ait oluşan bir durumdur (Özcan, 2017: 106-107).

Âşık Veysel'deki derin tasavvuf felsefesini gösteren onlarca şiirinden alıntılar yapabiliriz. İşte biri: “Bunların hepsi mevcut Veysel'de / Yoktur diyeceğim emmare elde / Çamuruma karışmıştır temelde / Sabır bunun cümlesine bağ idi.”

Âşık Veysel nefsin “emmare” mertebesine vurgu yaparak nefsin mertebelerine işaret etmektedir. Nefs-i Emmare Yusuf süresinde (Yusuf, 12/53) geçer ve kelime anlamı itibariyle, kötülüğü emreden zorlayan anlamında tasavvufta nefsin aşamalardan ilkidir. Nefsin yedi mertebesi vardır. Bu mertebede nefis henüz arınmadığı için kötülüğü emreder. Sabırla ulaşılan son aşama “Nefsi Kamile”dir. Nefsi emmare bir mertebedir ve insanın mücadele vermek için en zor sınavlardan geçtiği mertebedir. Nefs-i emmareyi geçen kişi kemale doğru ilk adımını atmış olur. Bu mertebe mutlaka aşılması gereken bir mertebedir. Bu mertebede küfür afeti yoktur ama nefsin diğer kötü yönleri bulunmaktadır (Özdemir, 2017: 121).

Yüzlerimi yere vurdum süründüm

Çok dolandım ırmak oldum göründüm

Eleklerden geçtim yundum arındım

Kâmilâne kârlı renge boyandım

Yukarıdaki şiirin birinci mısrası, tasavvufi sistemdeki çileye atıfta bulunmaktadır. ‘Yüzlerimi yere vurdum, süründüm’ mısrası ile kötünden arınmanın güçlüğü vurgulanmaktadır. Yüz kelimesi yerine yüzler kelimesinin kullanılması nefsin çok yönlülüğüne bir işaretir. Artık eşikten mağaraya girilmiştir. Gölgenin (nefsin) yurdunda yüzlerle (nefsin kara ve karanlık güçleriyle) ölümcül bir savaşa girilir.

Büyük tiran konumundaki nefsin şişkin karakteri un ufak edilmeden bu kavgayı kazanmak mümkün değildir. Yol metaforu gereğince sınavlar yolunda yürüyen ve dolanan kahramanın çile çekmeden aşama kat etmesi mümkün değildir. Bunun için her sınav, yeni bir aşama ve yeni bir kimliktir. Çok dolandım ibaresi, içsel yolculuğun yorucu yönünü vurgularken ırmak oldum ifadesi, arınma ve akışı karşılamaktadır. Çileye soyunmadan arınmak mümkün değildir. Eleklerden geçtim ibaresiyle de elekten geçmeden arınmanın mümkün olamayacağına işaret edilmektedir. Elek(ler) kelimesinin kullanımı çilenin (sınavın) çeşitliliğini vurgulamaktadır. Her hesap iç dünyanın nizamı üzerine kurulmuştur. Bunun için elek, felek ve kalp a’yân-ı sabitesinin karşılığıdır. Bu aşama İbn Arabî’nin ifadesiyle: Hak yolu yolcusunun kulluk bilincini kaybederek bütün her şeyi ile birlikte Hakk’ın Zâtına gark olduğunu gösterir.

“Kâmilâne kârlı reнге boyandım”

Mısrası ile de arınan müridin İnsan-ı Kâmil olarak Allah’ın boyasıyla boyandığına işaret edilmektedir. Yedinci makama çıkan kâmilin nefsi kâmil sıfatını kazanır. Bu makam bütün makamların üstündedir. Zirâ burada bâtın saltanatı kemâle erip mücadele tamam olmuştur. Bu zatın hareketleri ve durmaları hasenat ve ibâdetlerdir. Güzel nefesleri kudret ve inayettir. Sözleri hikmetin kendisidir. Sevgili yüzü huzur ve ferahlır.

Şiirdeki renk kategorisinin yerli reнге, türlü reнге, kirlı reнге, arlı reнге, kârlı reнге, nurlu reнге ve sırlı reнге şeklindeki dizilimi, tasavvuftaki Seyr-i Sülûk sistemiyle Devir nazariyesindeki geçişi göstermesi adına önemlidir. Somuttan soyuta, teşhisten tecride, inorganik tabakadan tinsel tabakaya ve çokluktan tekliğe doğru bir arınma ve süzülme söz konusudur.

İrmak olup kavuşunca denize

Dalgalandık coştuk taşlık biz bize

Çok zaman seyrettim aya yıldıza

Aydan parlak nurlu reнге boyandım

Bu dörtlükte ise ırmak ve metaforu ile denize kavuştuğunu dile getirirken seyr ü sülûk mertebelerinden geçerek vahdet denizine vasil olduğunu, çokluktan vahdete, benliğinden sıyrılarak vuslata ulaştığını, âlemde varlığın hakikatine erdiğini, mutlak varlığın vücûd-ı hakiki Allah’a vasil olduğunu dile getirir. Bu yönüyle Âşık Veyssel vahdet-i vücûd düşüncesini benimsemiş bir halk ozanıdır. Tasavvufi sistemdeki Vahdet-i Vücûd nazariyesi varlığın tekliğine işaret etmektedir. Devrin mahiyeti gereği her şey aslına rücu edecektir. Dönüş varlığın aslına olduğuna göre bu inişi, bir çıkışın (seyr-i uruç) takip etmesi gerekmektedir. Ancak iniş nasıl bir süzülme ise, çıkış da bir tecrübe, bilgilenme ve çile işidir. Bunun için her sınavın sonunda kazanılmış bir mertebe söz konusudur. Tasavvufi literatürdeki Fena Fillah ve Beka Billah mertebeleri bu sınavlar sonunda kazanılan mertebelerdir. Bu sınavlardan başarıyla geçenler artık

İnsan-ı Kâmil olmayı hak etmiştir (Özcan, 2017: 109-110).

6. Sonuç

Türkiye’de şairlik ve ozanlık geleneğinin en güçlü olduğu illerden biri Sivas’tır. Sivas’taki halk ozanlarının kahir ekseriyeti Alevi ve Bektaşî geleneğine bağlıdır. Sivas’ın Şarkışla ilçesinin Emlek yöresinde çok sayıda ozan yetişmiştir. Bu nedenle Emlek yöresi, şairler ve ozanlar ocağı olarak meşhur olmuştur. Veysel’in en büyük şansı âşık diyarı, ozanların kaynağı konumundaki Emlek yöresinde doğmuş olmasıdır diyebiliriz. Bu yörede uzun sürede ikamet eden Çamşılı Ali Ağa Veysel’in ilk ustası olur. Veysel, çevresinde olan, Şarkışla’nın Hardal Köylü Hüseyin; Şarkışla’nın Üyük köylü Halimi, Tarsuslu Sıdkı Baba ve Agahi’nin yakın arkadaşı Kul Sabri, Şarkışla’nın Sivrialan köylü Visali, Kale köylü Kemter, İğdecik köylü Âşık Veli gibi bugün türkülerini dilden dile dolaşan önemli halk ozanlarından nefes almış ve onların deyişlerini usta malı olarak okumuştur. Veysel Baba’yı, Âşık Veysel yapan bu usta âşıkların deyişleri, nefesleri, duvazları ve türkülerini olmuştur. Veysel’in bir şekilde iletişim kurduğu ve etkileşimde bulunduğu bu büyük ses ve nefes ustalarının yanında Âşık Veysel çok sayıda Alevi ocağı ve Bektaşî tekkesinde gönül eğitimi almıştır. Veysel’i eğiten ve geliştiren, bu Alevi-Bektaşî ocaklarını; Garip Musa Ocağı, Yalınca Ocağı, Hıdır Abdal ve Gani Abdal Ocağı, merkezi Şarkışla Alaman Köyünde bulunan Covü Dede Ocağı olarak sıralayabiliriz. Özellikle Hıdır Abdal ocağından Ali Özsoy dede ve Hıdır Dede’nin Âşık Veysel’in gönül dünyasının oluşumunda çok önemli yeri vardır. Hacı Bektaş dergâhından gelerek Sivas’ın Şarkışla ilçesinin Mescid köyünde bir Bektaşî dergâhı kuran dostum dediği Salman Baba’nın Âşık Veysel’in fikir ve gönül dünyasının oluşumunda ve zenginleşmesinde çok büyük etkilerinin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Salman Baba, Âşık Veysel’in hocası ve mürşidi olarak bilinmektedir. Âşık Veysel’in bu coğrafyanın ve kültürün eseri olduğunu şiirlerinden rahatlıkla anlayabiliriz.

Âşık Veysel’in fikir ve gönül dünyasının zenginliğini türkülerinden açık bir şekilde anlayabiliriz. Âşık Veysel’in ruh dünyasının imar ve inşasında Alevi-Bektaşî geleneğinin yanında Sünni ve hatta Sivaslı Nakşi şeyhi İhracızade İsmail Hakkı Toprak’ın da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda aktardığımız gibi İhracızade, Veysel’i çok sever, dergâhında misafir eder, ihtiyaçlarını görür ve Tekkedeki dost meclislerinde türküler söylenirmiş, özellikle şeyh efendi Veysel’in Toprak şiirini çok sever ve her mecliste bu şiiri okumasını istemiş. Veysel, farklı inanç ve düşünceye sahip her ferdin düşüncesine, duygusuna, inancına ve dünya görüşüne saygı duyarak şiirlerinde tabiat, vatan-millet ve birlik, aşk, acı, keder, milli, dinî-tasavvufî konuları ele almıştır. Âşık Veysel’in sevgi, saygı, hoşgörü, tevazu, ilahi ve beşeri aşk konularını çok kuvvetli şekilde işlediğini ve kendi saz ile türkülerinde okuduğunu biliyoruz. Âşık Veysel’in dinî-tasavvufî ve mistik yönünün çok kuvvetli olmasının en önemli nedeni, onun manevi dünyasını inşa eden dinî-tasavvufî ruh mimarlarının huzurunda bulunması ve bizzat iletişim kurmuş olmasıdır diyebiliriz.

Kaynakça

- Alptekin, Ali Berat. “Âşık Veyssel’in Halk Nesrinden Yararlanması”. Dünya Ozanları Âşık Veyssel Sempozyumu Bildirileri, Cilt II., Sivas: Sivas 1000 Temel Eser
- Coşkun, Hasan. (2016). “Dedelik ve Ozanlık İlişkisi (Kangallı Dede Ozanlar Örneği)”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 79, 95-110.
- Çetindağ Süme, Gölde. (2017). Âşık Veyssel’in Şiirlerine Varoluşçu Yaklaşım”. Dünya Ozanları Âşık Veyssel Sempozyumu Bildirileri, Cilt II., Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- Demirci, Berat. (2017). “Âşık Veyssel’in Renkleri”. Dünya Ozanları Âşık Veyssel Sempozyumu Bildirileri, Cilt I., Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- Gökbel, Ahmet. (2010). *Sivas İnanç Kültürü*. Sivas: Asitan Yayınları
- Işık, Caner. (2017). “Âşık Veyssel ve Alevilik”. Dünya Ozanları Âşık Veyssel Sempozyumu Bildirileri, Cilt I., Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- Kalafat, Yaşar. (2017). “Mitoloji-Tasavvuf İlişkilendirmesinde Âşık Veyssel’de Toprak”. Dünya Ozanları Âşık Veyssel Sempozyumu Bildirileri, Cilt I., Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- Kaya, Doğan. (2009). *Sivas Halk Şairleri Cilt I-V.*, Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- (2010). “Âşık Veyssel”, *Sivas Kültür Dergisi* 7. 14-16.
- (2011). *Âşık Veyssel*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, Uğur. (2009). “Cumhuriyet Döneminde Sivas’ta Müzik”. Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri, Cilt II., Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- Kemikli, Bilal. (2011). Bir gönül Eri İhramcızade İsmail Hakkı. (Editör: Alim Yıldız). Sivas: Buruciye Yayınları.
- Köktürk, Şahin. (2017). “Trajediden Hikmet Çıkaran Bilge: Âşık Veyssel” Dünya Ozanları Âşık Veyssel Sempozyumu Bildirileri, Cilt I., Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- Miser, (2012). “Emlek Coğrafyasında Ocak Sistemi ve Emlek Kültürü” *Yol Dergisi* 32,113-125.
- Okuşluk Şenese, Refiye. (2017). “Âşık Veyssel’in Şiirlerinde “Arama” Arketipinin İzleri”. Dünya Ozanları Âşık Veyssel Sempozyumu Bildirileri, Cilt II., Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- Öz, Gülağ. (2013). *Alevilik Bektaşilik Bağlamında Âşık Veyssel*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Özcan, Tarık. (2017). “Âşık Veyssel’in Göklerden Süzöldüm Tertemiz İndim Şiirinin Devir Nazariyesi Bakımından İncelenmesi”. Dünya Ozanları Âşık Veyssel Sempozyumu Bildirileri, Cilt I., Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- Özdemir, Ahmet. (2017). “Tasavvuf Felsefesi İçinde Âşık Veyssel” Dünya Ozanları Âşık Veyssel Sempozyumu Bildirileri, Cilt I., Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- Özdemir, Serdar Deniz. (2017). “Âşık Veyssel’in Şiirlerinde Sosyal Eleştiri” Dünya Ozanları Âşık Veyssel Sempozyumu Bildirileri, Cilt I., Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.

- Özen, Kutlu. (1998). *Âşık Veysel-Selâm Olsun Kucak Kucak*: Sivas.
- Yetkin, Hacı. (2012). “Emlek Kültür Deryası İçinde Emlek Hüyük’lü Ozanlar”. *Yol Dergisi* 32, 79-105.
- Yıldız, Alim. (2017). “Âşık Veysel’in Şiirlerinde İrfani Boyut”. *Dünya Ozanı Âşık Veysel Sempozyumu Bildirileri*, Cilt II., Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.